

A körzeti megbízotti szolgálat története 2. A kezdetektől a rendszerváltozásig¹

History of the Neighbourhood Police Officers' Service 2. From the beginning to the regime change

Tihanyi Miklós

Dr. PhD, egyetemi docens, rendőr őrnagy,
rendőrségi tanácsos
Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Kar
tihanyi.miklos@uni-nke.hu

Papp Dávid

mesteroktató, rendőr őrnagy
Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Kar
papp.david@uni-nke.hu

Absztrakt

Cél: A mű szerzői az első körzeti megbízotti szabályzat bemutatása mellett az 1960-as, 1970-es és 1980-as évek főbb, a körzeti megbízotti szolgálatot érintő változásainak, eseményeinek feldolgozására és ismertetésére vállalkoznak. Mindemellett lényeges a korszak körzeti megbízotti szellemiségének adekvát bemutatása.

Módszertan: Módszertani szempontból a mű dokumentumelemzésen alapszik, a korabeli szakirodalom mellett a korszak hivatalos jogi forrásai is elemzésre kerülnek, történeti és rendszertani feldolgozás módszerével.

Megállapítások: Az 1950-es években újtára indult körzeti megbízotti szolgálat az 1960-as évekre megszilárdult. A szolgálati formát korábban szabályozó belügyminiszteri parancsokat leváltva 1964-ben megszületett az első egységes körzeti megbízotti szabályzat. A szolgálati formával kapcsolatban ekkor megfogalmazott szabályok időtállóan bizonyultak. A vizsgált időszakban a körzeti megbízotti rendszer szellemiségének különleges jellegzetességeként az összetartozás-megkülönböztetés kettőse emelhető ki. E célt szolgálta a körzeti megbízottak szolgálati jelvénye, amely egyrészt erősítette a körzeti megbízotti összetartozást, másrészt a külvilág számára is érzékelhetően megkülönböztette, vagy ha úgy tetszik, kiemelte a körzeti megbízottakat a rendőri állományból, utalva ezzel a nagymértékű személyes felelősségre, amely a körzeti megbízottak komplex feladatrendszeréből eredeztethető.

1 A tanulmány első része a Belügyi Szemle 2022/3. számában jelent meg.

Érték: A szakmatörténeti áttekintés a körzeti megbízotti szolgálat kezdeti időszakát követő stabilizálódásától a rendszerváltozásig terjed, tehát az 1960 és 1990 közötti időszakra szorítkozik. A Magyar Népköztársaság Kádár-rendszerként is emlegetett periódusának e zavartalan, nagyobb belső és külső konfliktusoktól mentes időszakában működő körzeti megbízotti rendszer tevékenységének vizsgálata alkalmas időszakos tendenciák kimutatására, és azok alapján következtetések levonására.

Kulcsszavak: körzeti megbízotti szolgálat, Kádár-rendszer, fejlődéstörténet, önkéntes rendőr, körzeti megbízotti szabályzat

Abstract

Aim: In addition to presenting the first neighbourhood police officers' regulation, the authors of the work undertake to process and describe the main changes and events of the 60s, 70s and 80s concerning the neighbourhood police officers' service. In addition, it is important to adequately present the spirit of the neighbourhood police officers' service of the era.

Methodology: From a methodological point of view, the work is based on document analysis, in addition to the contemporary literature, the official legal sources of the period are also analyzed, using historical and taxonomic processing.

Findings: The neighbourhood police officers' service, which began in the 1950s, was consolidated into the 1960s. Replacing the orders of the Minister of the Interior, which previously regulated the form of service, the first unified neighbourhood police officers' regulation was born in 1964. The rules formulated at that time in relation to the form of service proved to be timeless.

As a special feature of the spirituality of the neighbourhood police officers' system in the period under review, the duality of togetherness and discrimination can be highlighted. The neighbourhood police officers' badge served that purpose, which on the one hand strengthened the district commissioner's cohesion, and on the other hand distinguished perceptible to the outside world as well or if you like highlighted the neighbourhood police officers from the police force, referring to the high level of personal responsibility which can be derived from the complex system of tasks of the neighbourhood police officers.

Value: The professional-historical review ranges from the stabilization of the neighbourhood police officers' service after the initial period to the regime change, so it is limited to the period between 1960 and 1990. The examination of the activity of the neighbourhood police officers' system operating in the smooth period of the Hungarian People's Republic, also referred

to as the Kádár regime, free of major internal and external conflicts, is suitable for detecting periodic tendencies and drawing conclusions based on them.

Keywords: neighbourhood police officers' service, Kádár regime, development history, volunteer policeman, neighbourhood police officers' regulation

Bevezetés

Miután 1959-ben a körzeti megbízottak száma országos szinten mintegy megháromszorozódott (Rendőrségi Szemle, 1960), az ennek következtében stabilizálódott körzeti megbízotti szolgálat fejlődéstörténetében az útkeresés időszakát a minőségfejlesztés kora váltotta fel. Katona József 1960 decemberében ekként vélekedett: *„A körzeti megbízotti és ennek szerves tartozékaként az önkéntes rendőri szolgálat kiépítése már 1954-55-ben megkezdődött. Teljes bevezetését azonban annak idején huzavona és bizonytalankodás, különösképpen pedig az ellenforradalom megnehezítették, hátráltatták. Alaposabb és szakszerűbb előkészítéssel, adottságaink, sajátosságaink fokozottabb figyelembevételével lényegében 1959 tavaszán indult meg a körzeti megbízotti és az önkéntes rendőri szolgálat bevezetése, most már azzal az igénnyel, hogy a közrendvédelmi sőt az egész rendőri munka alapvető szolgálati rendszere legyen.”* (Katona, 1960). A szolgálati forma alapvetően ellátta rendeltetését, azonban az eredményesség fokozásában jócskán volt még tennivaló. Az ország közbiztonsági helyzetét a korszak szakemberei mindemellett jónak tartották, melyben nagy jelentőséget tulajdonítottak a körzeti megbízotti szolgálat országos szintű bevezetésének. Úgy vélték: *„A körzeti megbízotti szolgálat a szocialista típusú közrendvédelmi munka legfontosabb egysége.”* (Vörös Balogh, 1960). A tevékenységet természetesen továbbra is áthatotta a politika, a Magyar Szocialista Munkáspárt vagy ahogy akkoriban nevezték, „A Párt” filozófiájának terjesztése. Már az 1950-es években is esett szó a körzeti megbízotti tevékenység értékelésének fontosságáról, azonban a szolgálati formával összefüggésben csak ekkor született meg és értékelődött fel az elemző-értékelő tevékenység, melynek jelentősége kezdetben elsősorban parancsnoki szinten került hangsúlyozásra. Általánosan elfogadott nézetté vált, hogy *„A parancsnoki irányítói tevékenységnek fontos előfeltétele a rendszeres és alapos elemző- és értékelő munka. A parancsnokok csak akkor tudják az alájuk rendelt egységet megfelelően irányítani, ha széles látókörrel rendelkezve felismerik a párt politikájának helyi alkalmazásával kapcsolatos feladatokat, ha ismerik egységük ütőképességét, politikai és szakmai felkészültségét és tisztában vannak területük adottságaival, közbiztonsági helyzetével, bűnmügyi fertőzöttségével.”* (Lakatos, 1960).

Az 1960-as években egyrészt tovább gyarapodott a körzeti megbízottakkal szemben támasztott követelmények köre, másrészt pedig megfogalmazásra kerültek az addig íratlan, de a gyakorlatban már alkalmazott megoldások.

- 1) Szakmai tapasztalat: elvárásként fogalmazódott meg, hogy a körzeti megbízott többéves rendőri múlttal és kimagasló szakmai tapasztalattal rendelkezzen. Ennek megfelelően a debreceni városi rendőrkapitányság körzeti megbízottainak kétharmada 1960-ban több mint tíz éves rendőri szolgálattal rendelkezett (Lakatos, 1960).
- 2) A körzeti megbízott vegyen részt a lakosság gyűlésein.

A körzeti megbízotti tevékenység vezetése, irányítása

Az 1950-es években jobbra az a nézet uralkodott, hogy a körzeti megbízotti tevékenység vezetése kizárólag a közrendvédelmi parancsnokok feladata. A korabeli írásokból megállapítható, hogy az 1960-as évekre ez a nézet döntően átalakult, megteremtve ezáltal a szolgálati formára ma is jellemző vezetési-irányítási-szakmai felügyeleti rendszer alapjait. Általánossá vált ugyanis az a nézet, hogy a bűnügyi és igazgatásrendészeti alegységek vezetői is felügyeljék, és szükség esetén segítsék a körzeti megbízotti tevékenységet, sőt időnként vegyenek részt annak ellenőrzésében és az eligazítások megtartásában. Az elemző-értékelő tevékenység során levont következtetések alapján a parancsnokok különbséget tudtak tenni a különböző területek közbiztonsági helyzete között, és elsősorban azokat a körzeti megbízottakat ellenőrizték, akik területén nagyobb számban fordultak elő bűncselekmények.

A rendőrségre már 1955-ben jellemző volt, hogy nem kizárólag szolgálati formaként, hanem egyfajta szervezeti elemként is tekintettek a körzeti megbízottakra. A rendőrségről szóló 1955. évi 22. törvényerejű rendelet szerint a városi és a járási rendőri szervek rendőrösökre és körzeti megbízottakra tagozódtak. Az 1960-as években a városi körzeti megbízottak tevékenységének közvetlen vezetését az őrsparancsnokok látták el. E körzeti megbízottak ellenőrzése során gyakorta volt tapasztalható, hogy nem ismerték a területükön elkövetett bűncselekmények jelentős részét. Ennek oka az volt, hogy a körzeti megbízottak területén elkövetett bűncselekmények sértettjei sok esetben nem a rendőrőrsön, hanem a rendőrkapitányságon tettek feljelentést (akkoriban panaszt), és a kapitányság bűnügyi osztálya nem tájékoztatta erről a rendőrösöket. Természetesen a probléma okának feltárását követően azt hamar orvosolták, azonban a tájékoztatás módja kezdetben nem volt egységes. Helyenként a panaszjegyzőkönyvek másolatát küldték meg a rendőrőrsöknek, másutt

a panaszfelvevő távbeszélőn értesítette az őrs állományát, de akadt olyan hely, ahol naponta parancskivonatban értesítették a rendőrőrsöt a területén az elmúlt napon történt és a kapitányság tudomására jutott bűncselekményekről (Molnár & Gróf, 1960). Az a nézet, miszerint a városi körzeti megbízott ne teljesítsen bűnügyi feladatokat egyre inkább háttérbe szorult, és a körzeti megbízottak bűnügyi tevékenysége az 1960-as évek elején tovább gyarapodott, jelentőssé vált. A körzeti megbízottak a nyomozati tevékenységüket a bűnügyi nyomozók iránymutatása (bűnügyi szolgálati ág szakirányítása) mellett látták el. A körzeti megbízott azonban – hasonlóan a mai helyzethez – nemcsak önálló nyomozati tevékenységet láthatott el egy-egy bűnügyben, hanem különböző eljárás feladatokat is végezhetett, segítve ezzel a nyomozók munkáját. „*A rendőrőrsök beosztottjai, különösen a nyomozótiszthelyettesek és a körzeti megbízottak csaknem minden vonatkozásban és minden téren értékes munkát végezhetnek. Nagyszámú részfeladatot oldhatnak meg, ezáltal gyorsíthatják, eredményesebbé tehetik a nyomozást, de tehermentesítik is a bűnügyi állományt. Bevonhatók figyelésekbe, tanúk felkutatásába és kikérdezésébe, a szökésben lévő terhelt felkutatásába, különféle operációk – razzia, házkutatás – lebonyolításába, bizonyos adatok leellenőrzésébe stb., stb.*” (Horváth, 1960). A körzeti megbízottak sokrétű tevékenységét mutatja, hogy ebben az időszakban mindig az épp aktuális, tendenciaszerű problémák megoldására kaptak utasítást, hol az elszaporodó falopásokat kellett megelőzniük, megszüntetniük, hol pedig építkezéseket kellett ellenőrizniük.

A körzeti megbízottak megkülönböztetése más rendőröktől

A vizsgált időszakból származó források alapján azt a megállapítást tehetjük, hogy a körzeti megbízottak kiemelt jelentőséggel bírtak az akkori rendőrség rendeltetészerű működésében, és területük lakosságának körében köztisztletnek örvendtek. Minden bizonnyal nagy megtiszteltetés volt akkoriban körzeti megbízottnak lenni, ami talán árnyaltabban, de a mai rendőrségi viszonyokról is elmondható. E kiemelt rendőrségi szerepkör hangsúlyozására, más rendőröktől való látható megkülönböztetésre (mely a lakosság segítségére is lehetett), és mindezek mellett a körzeti megbízottak együvé tartozásának szimbolizálására 1965. május 7-én kiadásra került „*A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének 0020. számú parancsa*”, mellyel szolgálati jelvényt rendszeresítettek a körzeti megbízottak részére. A jelvény viselése 1965. július 1-jétől szolgálatban – a parancsban meghatározott módon – kötelezettség, míg szolgálaton kívül lehetőség volt. Az ekkor körzeti megbízotti beosztásba kinevezett személyek

valamennyien megkapták a jelvényeket, akik pedig ezt követően kerültek körzeti megbízotti beosztásba, a kinevezésük alkalmával vehették át a szolgálati kitűzőt. Bevonták a jelvényt azoktól, akiket a körzeti megbízotti szolgálatból bármely okból (áthelyezés, nyugállományba helyezés, szolgálati jogviszony megszüntetése) felmentettek. A körzeti megbízotti jelvény a rendszerváltozás során, annak következményeként 1990-ben megszűnt.

Az önkéntes rendőrök

A körzeti megbízotti szolgálati forma jó úton haladt az önkéntes rendőri tevékenységgel szemben korábban megfogalmazott elvárások irányába. Az önkéntes rendőrök szolgálati igénybevétele Debrecenben átlagosan havi 15 óra volt (Lakatos, 1960). A körzeti megbízotti szolgálati jelvény mintájára 1966. november 21-én „A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterhelyettesének 6. számú parancsában” az önkéntes rendőrök részére is szolgálati jelvényt, valamint karszalagot rendszeresítettek. A hosszú időt szolgált önkéntes rendőrök érdemeinek elismeréséül 1970-ben a kormány kitüntető jelvényt alapított a 10–15 éve folyamatosan tevékenykedő önkéntes rendőrök számára. Az önkéntes rendőrökre és önkéntes határőrökre vonatkozó szabályok összefoglalása érdekében 1976-ban napvilágot látott a Belügyminisztérium munkájának önkéntes segítői szabályzatának kiadásáról szóló 4/1976. számú belügyminiszteri parancs. E szabályzat szerint önkéntes rendőr

- a 18. életévét betöltött;
- büntetlen előéletű;
- politikailag, erkölcsileg megbízható;
- lakóközösségében, munkahelyén közmegebecsülésben álló;
- valamely szerv, kollektíva ajánlásával rendelkező;
- a szabályzatban foglaltak ellátására alkalmas, rátermett;
- e tevékenységet önként vállaló és fogadalmat tevő személy lehetett, aki nem tagja a fegyveres testületeknek vagy a rendészeti szervezeteknek;
- társadalmi állományú munkásőr;
- üzemrendész;
- mező-, vad-, hal-, gát- vagy csatornaőr;
- önkéntes határőr vagy önkéntes tűzoltó.

Az önkéntes rendőr ekkoriban bevonható volt többek között járőr- és őrszolgálat ellátásába, rendezvények felügyeleti vagy biztosító szolgálatának ellátásába, figyelő szolgálatba és szórakozóhelyek ellenőrzésébe. Mindemellett

tilos volt az alkalmazásuk a titkosnak minősített ügyviteli munkában, titkos iratok kezelésében, razzia esetén önálló zárásban, kutatásban, és fogvatartott őrzésében, kísérésében (fiatalkorú személy kivételével). Nem illette meg őket a lőfegyverhasználat joga (kivéve a jogos védelem és végszükség esetén, amennyiben fegyverviselésre jogosult), a kényszerítő eszköz alkalmazásának joga (kivéve a jogsértő cselekmény elkövetésén tettenérés esetén tanúsított ellenállást), a helyszíni bírság kiszabásának joga, és a fegyveres testületek egyenruhás tagjaival szemben az igazoltatás és előállítás joga (más személyekkel szemben e jogot gyakorolhatták). Az önkéntes rendőrök e minőségük igazolása érdekében szolgálati igazolvánnyal, szolgálati jelvénnel és karszalaggal rendelkeztek. Az önkéntes rendőrök kitüntetésére szolgáló jelvényt 1977-től öt évente kapták meg a rendőrség segítői. Az évek folyamán az önkéntes rendőri szolgálat olyannyira kiterjedt és átalakult, hogy már nem kizárólag a körzeti megbízotti szolgálati formához kötődött, hanem a járőr- és őrszolgálatokhoz is. Mindemellett 1978-ban – az akkor hatályban lévő kmb szabályzat (2/1978. belügyminiszteri parancs a Körzeti Megbízotti szabályzat kiadásáról) rendelkezéseinek megfelelően – még mindig a körzeti megbízott kötelessége volt, hogy

- 1) az önkéntes rendőri csoportokat szervezze, összetételüket javítsa;
- 2) a csoportvezetőket irányítsa, őket rendszeresen eligazítsa, beszámoltassa, tájékoztassa;
- 3) az önkéntes rendőröket nevelje, segítse, oktassa, szolgálat közben ellenőrizze, politikai, szakmai felkészültségüket javítsa;
- 4) kapcsolatot tartson az önkéntes rendőrt ajánló szervezetekkel;
- 5) a csoport tagjaival szemben gyakorolja az elismerési és elmarasztalási jogokat.

A körzeti megbízotti szolgálat és az önkéntes rendőri szervezet fennállásának 30. évfordulója alkalmából kiadott 37/1985. számú belügyminiszteri parancs szerint 1985-ben közel hatvanezer magyar állampolgár (köztük férfiak és nők, idősek és fiatalok, fizikai dolgozók és szellemi munkások, párttagok és párton kívüliek) látott el önkéntes rendőri tevékenységet. A rendőri intézkedést igénylő események, cselekmények minél gyorsabb kezelése érdekében 1986-ban az Országos Rendőrfőkapitány Közbiztonsági és Közlekedési Helyettesének 5/1986. számú körlevelében kísérleti jelleggel önkéntes rendőri ügyeletet vezettek be, melyet a körzeti megbízotti irodákban kellett teljesíteni. A bevezetéskor abból indultak ki, hogy azokon a közigazgatási területeken, ahol a körzeti megbízott székhelye nem a rendőrkapitányság vagy rendőrőrs székhelyén van, az elsődleges intézkedéseket zömmel a körzeti megbízottak hajtják végre, és a lakosság

elsősorban a körzeti megbízotthoz fordul, ha jogsérelem érte őket, vagy a rendőrséget érintő kérdésekben felvilágosításra van szükségük. Mindemellett az akkoriban irányadó heti két óra időtartamú fogadóórát nem volt indokolt növelni, mivel továbbra is magasabb szolgálati érdek fűződött ahhoz, hogy a körzeti megbízottak szolgálati idejük döntő többségét közterületen töltsék. Arról, hogy az intézkedés mennyire volt eredményes és mennyire váltotta be a hozzá fűzött reményeket, a kutatás során nem sikerült információt szerezni.

Az első körzeti megbízotti szabályzat

A körzeti megbízotti szolgálati forma működésére vonatkozó szabályokat sokáig belügyminiszteri parancsokban fogalmazták meg. Ezeket leváltva 1964-ben kiadásra került az első körzeti megbízotti szabályzat, amely egységes formában tartalmazta a speciálisan erre a szolgálati formára vonatkozó normákat. E szabályzat a városi és vidéki körzeti megbízottak mellett már tartalmazta a körzeti megbízotti csoportokat, valamint – a körzeti megbízott közlekedésrendészeti feladatai körében egészen 2015-ig alkalmazott csoportosítás² szerint – vasúti, folyamrendészeti (vízi) és repülőtéri (légirendészeti) körzeti megbízottakat különböztetett meg egymástól.

A szabályzat a körzeti megbízotti szolgálatot a közrendvédelem egyik alapvető szolgálati rendszereként, míg a körzeti megbízottat a rendőrség olyan beosztottjaként definiálta, aki szolgálati elöljárója irányításával meghatározott területen, körzetben, vasúti vonalszakaszon, repülőtéren, folyamszakaszon (együtt körzetben) önállóan látja el a hatáskörébe utalt rendőrségi feladatokat. A körzeti megbízott legfőbb feladatául természetesen a lakossággal való közvetlen kapcsolattartást határozta meg. E tevékenységen belül pedig egyrészt a jogsértő cselekmények megelőzését, másrészt pedig a már bekövetkezett ilyen jellegű cselekmények felderítését tűzte ki célul. A szabályzat írásba foglalta a személyes felelősség elvét, mely szerint a körzeti megbízott felel a körzete közbiztonsági helyzetének alakulásáért.

A beosztás betöltését már ekkoriban objektív és szubjektív feltételekhez kötték. Körzeti megbízott ezidőtájt az a tisztvi vagy tiszthelyettesi rendfokozatú rendőr lehetett, aki:

2 A Magyar Köztársaság Rendőrségének Körzeti Megbízotti Szabályzata kiadásáról szóló 11/1995. (VIII. 30.) ORFK utasítás még tartalmazta a körzeti megbízott légirendészeti feladatait, azonban az utasítást hatályon kívül helyező és leváltó, a körzeti megbízotti szabályzatról szóló 26/2015. (XII. 9.) ORFK utasítás már nem.

- elvégezte az általános iskola nyolc osztályát;
- rendelkezett rendőri szakképzettséggel;
- tiszthelyettesi vagy magasabb rendőri iskolát végzett;
- és többéves rendőri szolgálattal rendelkezett.

Egyedüli szubjektív feltételként fogalmazódott meg, hogy a körzeti megbízott jelölt alkalmas legyen az önálló szolgálatellátásra. A körzeti megbízottakkal kapcsolatos kinevezési és felmentési jogkör gyakorlója az adott rendőr-főkapitányság vezetője volt, aki a rendőrkapitányság vezetőjének javaslata alapján gyakorolta e jogait. Ez a szabály is a szolgálati forma fontosságát, kiemelt szolgálati formaként történő kezelését érzékeltette. A jogkör gyakorlása magában foglalta a körzeti megbízott áthelyezését is, ami szolgálati érdekből vagy kérelemre történhetett.

Körzeti megbízotti csoportot alkotott két vagy több körzeti megbízott, amennyiben a székhelyük egyazon községben volt. Egy község területén több körzeti megbízott is láthatott el szolgálatot, míg egy körzeti megbízottnak több község is tartozhatott. Továbbra is lényeges volt azonban, hogy a körzeti megbízott lakóhelye és irodája a székhelyéül meghatározott községben legyen, sőt az is, hogy a városi körzeti megbízott lehetőleg a körzete területén lakjon. A körzeteiket vagy működési területeket úgy kellett kialakítani, hogy azok teljes egészében lefedjék az államigazgatási területeket, annak figyelembe vételével, hogy városokban egy körzetre 4–6, sűrűn lakott település esetén 3–5, ritkán lakott településen pedig 2–3 ezer főre jusson egy körzeti megbízott. A szolgálati és társadalmi berendezkedés változásainak megfelelően átalakítva ugyan, de lényegi elemeiben ma is az akkori eljárási rend követendő egy új körzeti megbízott megbízása (akkor szolgálatba állítása) esetén. A körzetet át kellett adni, illetve venni. A körzet átadása az őrsparancsnok feladata volt, aki az átadás során:

- ismertette a körzeti megbízottal a terület sajátosságait, bűnügyi, közbiztonsági és közlekedésrendészeti helyzetét;
- bemutatta a helyi párt, tanácsi, társadalmi és gazdasági szervek azon vezetőinek, akikkel a körzeti megbízott köteles volt kapcsolatot tartani, továbbá az önkéntes rendőri csoport vezetőinek és tagjainak;
- a körzeti megbízottal közösen bejárta a területet;
- átadta a körzeti megbízottnak a szükséges nyilvántartásokat, ügyszerkeket.

A működési terület – hasonlóan a mai helyzethez – a körzeti megbízott távolléte (szabadság, betegség, vezénylés) esetén sem maradhatott rendőri ellenőrzés nélkül, ezért szükséges volt gondoskodni a távol lévő körzeti megbízott helyettesítéséről. Ez történhetett:

- a szomszédos körzeti megbízottal;
- nyomozó tiszthelytessel;
- más rendőr ideiglenes megbízásával;
- vagy járőr területre történő vezénylésével.

A szolgálatteljesítést illetően megállapítható, hogy a körzeti megbízottnak naponta nyolc órát kellett szolgálatban töltenie, amit teljesíthetett egyben vagy bontva is. Heti hat napot (48 órát) volt köteles szolgálatban tölteni és egy szabadnap illette meg, úgy, hogy tilos volt azokat egymást követő napon (például vasárnap-hétfő) kivenni. A szolgálatteljesítés megkezdése előtt az aznap elvégzendő feladatait szolgálati naplóban kellett vezetnie. Emellett két hétre előre határidőnaplóban volt kötelező vezetnie a fontosabb szolgálati tevékenységeket, tervezett teendőket. Természetesen továbbra is működött a fogadóóra intézménye, amit a körzeti megbízottnak a kapitányságvezető által előre meghatározott és a lakossággal kellően ismertetett helyen és időben – fő szabály szerint hetente egy alkalommal – kellett tartania. A körzeti megbízott éjjel egyedül nem, csak rendőrrel, önkéntes rendőrrel vagy munkásörrel teljesíthetett szolgálatot.

Ami a szolgálati forma irányítását és vezetését illeti, ekkoriban a körzeti megbízottak a területileg illetékes rendőrshöz tartoztak, és az őrsparancsnok közvetlen alárendeltségében tevékenykedtek. A rendőrőrs parancsnokának feladata volt az eligazítás (havi egy alkalommal, melyen részt kellett vennie a közrendvédelmi parancsnoknak, a kapitányságvezetőnek, a bűnügyi és igazgatásrendészeti vezetőknek is), a beszámoltatás (elsősorban ellenőrzés során, a berendeléssel történő beszámoltatás csak rendkívüli esetben volt engedélyezett), az ellenőrzés, valamint az állomány oktatása, és mindezek által az elvárt fegyelmi helyzet fenntartása. Az őrsparancsnok negyedévente munkaértekezletet volt köteles tartani, emellett elvárás volt, hogy évi egy alkalommal a rendőrkapitányság valamennyi körzeti megbízottja részvételével összevont értekezlet kerüljön megrendezésre.

A körzeti megbízottal szemben – az eredményes bűn- és balesetmegelőzés érdekében – már ekkoriban elvárásként fogalmazódott meg az oktatási (felvilágosító nevelő), valamint a gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenység, amelynek keretében szükséges volt megismertetni a lakossággal többek között az idényjellegű bűncselekmények jellemzőit, a gyakori szabálysértésekkel kapcsolatos információkat, és a szabályos közúti közlekedésre vonatkozó elvárásokat. Mindemellett a szabályzat külön utasításban meghatározott módon továbbra is fenntartotta a körzeti megbízottak nyomozati jogkörét.

A körzeti megbízott ellenőrzését illetően már az első szabályzatban megfogalmazódtak a ma is alkalmazandó ellenőrzési formák, elvek és módszerek.

A körzeti megbízottak akkoriban tételes (ma átfogó) és célellenőrzés érintette. A tételes ellenőrzés természetesen kiterjedt a körzeti megbízott valamennyi tevékenységére, mint a lakossággal és az állami, gazdasági szervekkel történő együttműködés és kapcsolattartás, a terület közbiztonsági, közlekedésrendészeti helyzete, a körzeti megbízott ezek javítását szolgáló tevékenysége, valamint az ügyintézés és a pénzgazdálkodás. Tételes ellenőrzést kellett tartania az őrsparancsnoknak (negyedévente), a közrendvédelmi parancsnoknak és a kapitányságvezetőnek (évente). Az ellenőrzésről – az arra történő felkészülés érdekében – a körzeti megbízott legalább három nappal annak megkezdése előtt tájékoztatásra volt jogosult. A célellenőrzés során egy-egy tevékenységi kört vontak ellenőrzés alá, mint az önkéntes rendőri szolgálat szervezése, a közrendvédelmi vagy épp a közlekedésrendészeti tevékenység. A célellenőrzések tervezése során elvárt volt, hogy azok éjszakára és munkaszüneti napra is essenek. A tételes és célellenőrzés mellett a megyei rendőr-főkapitányság közrendvédelmi osztálya a szolgálati formát érintően évente általános ellenőrzést tartott. Az ellenőrzésekkel szemben már ekkor megfogalmazásra került az a ma is aktuális általános követelmény, amely szerint az ellenőrzés segítő jellegű legyen, ne hibakereső.

Újdonságok a szolgálatellátás során

A körzeti megbízotti tevékenység eredményességének és a körzeti megbízottak egészségvédelmének érdekében 1978-ban lényeges kérdéssé vált a gépjárművel történő szolgálatellátás. A körzeti megbízotti szolgálat járműellátásáról szóló 6/1978. számú belügyminiszteri utasítás a kérdést az alábbiak szerint szabályozta:

- 1) A három fős vagy annál nagyobb létszámú községi kmb csoportok részére folyamatosan személygépkocsit kell biztosítani.
- 2) A községekben a szolgálatot egyedül ellátó vagy a két fős csoportokba beosztott körzeti megbízottak részére lehetővé kell tenni a saját tulajdonú személygépkocsik térítés ellenében történő szolgálati célú használatát. Ennek érdekében – hitel biztosításával – elő kell segíteni a saját személygépkocsi vásárlást.

A körzeti megbízotti szolgálati formára vonatkozó első egységes szabályzatot mintegy 14 év után hatályon kívül helyezte a helyébe lépő 2/1978. belügyminiszteri parancs a Körzeti Megbízotti szabályzat kiadásáról. Az új szabályzat már összegezve fogalmazta meg a szolgálati forma alapelveit, melyek között szerepelt a területiség elve, a személyes felelősség elve, a komplexitás (összrendőri feladatellátás) elve. Újdonságként került bevezetésre, hogy a körzeti megbízott

már nem minden esetben az őrsparancsnoknak, hanem a közbiztonsági osztály alosztályvezetőjének, az őrsparancsnoknak vagy a körzeti megbízotti csoport vezetőjének közvetlen alárendeltségében tevékenykedett. Egy kmb csoport ekkoriban 2–5 főből állt. Átalakultak az egy körzeti megbízottra jutó lakossággal kapcsolatos elvárások is. A körzeteket úgy kellett kialakítani, hogy egy fő körzeti megbízottra a fővárosban, a megyeszékhelyi és kiemelt városban 8–10 ezer, a kisebb városokban 4–7 ezer, a községekben 3–4 ezer, míg a községekben létrehozott kmb csoportok esetén fejenként 3–5 ezer lakos jusson. Ekkor került megfogalmazásra a kis módosítással ma is érvényben lévő szabály, miszerint a körzeti megbízotti működési körzeteknek le kell fedniük valamennyi település területét és a körzeti megbízotti szolgálat kialakítható, szervezhető vasúti pályaudvarok ellenőrzésére és vízrendészeti feladatok ellátására is.

A két szabályzat összehasonlítása során arra a következtetésre juthatunk, hogy a második normát méginkább áthatotta a politika. E következtetést támasztja alá például az a tény, hogy a körzeti megbízott kinevezéséhez szükséges feltételek kiegészültek az alapfokú politikai képzettséggel. E felfogás korántsem volt újkeletű, mivel gyökerei az 1950-es évekre nyúltak vissza. A területfelelősi rendszerrel összefüggésben már 1952-ben megfogalmazódott a politikai elkötelezettség és műveltség elvárása. „*Területfelelősnek az őrs legkiválóbb járőreit nevezték ki, akik hivatásuk magaslatán álltak, vagyis megfelelő politikai és szakmai ismeretekkel, felkészültséggel rendelkeztek, a szolgálat ellátásában példát mutattak, az oktatásban és továbbképzésben pedig élen jártak, továbbá példás családi és magánéletet is éltek.*” (Szilvási, 1984). Később, a körzeti megbízottakkal szemben is hasonló elvárásokat támasztott az állami vezetés. Körzeti megbízott 1957-ben – egyéb feltételek egyidejű teljesülése mellett – az lehetett, aki önállóan képes volt a párt politikájának helyi megvalósítására, és lehetőleg párttag is volt (Szilvási, 1984).

Az új szabályzat szerint a körzeti megbízott a szolgálatát önállóan tervezte és hajtotta végre. A tervezésnél természetesen figyelemmel kellett lenni a vonatkozó szabályokra, és a szabadnapokat (naptári hetenként egy nap, melyet két naptári hetenként a pihenőnappal összekapcsolva kell biztosítani), pihenőnapokat (a hét bármelyik napja, melynek havonta egy alkalommal vasárnapra kell esnie), valamint a szabadság napokat egy hónapra előre kellett tervezni. A körzeti megbízott szolgálatát vezényléses szolgálati időrendszerben teljesítette, ami napi 4–12 óra szolgálatot jelentett, mely teljesíthető volt bontott (osztott) formában is. A körzeti megbízott távollétében gondoskodni kellett a körzete ellenőrzéséről, amit szomszédos körzeti megbízott vagy járőrszolgálat hajthatott végre. A szabályzat – hasonlóan a ma is hatályban lévőhöz – taxatív felsorolást nyújtott a körzeti megbízott szolgálati idejébe beszámítandó tevékenységekről.

Szintén újdonságként hatott a kmb körzet elhagyása eseteinek tételes felsorolása. A körzeten kívüli szolgálatteljesítésre

- harcészültség és riadószolgálat ellátásakor;
- karhatalmi fegyveres biztosítószolgálat esetén;
- személyes szabadságot korlátozó rendőri intézkedés végrehajtása céljából;
- bűnügyi vizsgálati munka esetén, ha a körzetében történt bűncselekmény bizonyítása azt indokolta;
- a szomszédos kmb helyettesítésekor, illetve ha azt a körzeti megbízottak közös szolgálata indokolta;
- közbiztonsági, közlekedési ellenőrző (razzia) szolgálat (ma fokozott ellenőrzés) céljából

volt mód.

A szabályzat ugyancsak konkrétan meghatározta azokat a tevékenységi köröket, amelyekre kizárt volt a körzeti megbízott igénybevétele. Erre nyilvánvalóan a körzetben tartózkodás garantálása érdekében volt szükség. Kimondta, hogy a körzeti megbízott nem vehető igénybe, illetve nem osztható be:

- a hatáskörébe nem utalt bűnügyi vizsgálati tevékenység végzésére;
- ügyeleti és egyéb belső szolgálat ellátására;
- objektumőri, fogdaőri és kísézőőri szolgálatba;
- vezető, parancsnok helyettesítésére;
- futárszolgálatra;
- kiértékelésekre;
- idézés kézbesítésére;
- a feladatkörébe nem tartozó ügyintézői teendők ellátására;
- nem vezényelhető más szolgálati ághoz.

A körzeti megbízott tételes ellenőrzésével kapcsolatos előzetes tájékoztatási kötelezettség három napról tíz napra módosult, emellett a tevékenységi köre tényleges igazgatásrendészeti (fegyverrendészeti) és idegenrendészeti feladatokkal is kiegészült. Az 1978-as kmb szabályzat egészen a rendszerváltozásig, sőt azt követően is szabályozta a körzeti megbízotti tevékenységet. Hatályon kívül helyezésére a Magyar Köztársaság Rendőrségének Körzeti Megbízotti Szabályzata kiadásáról szóló 11/1995. (VIII. 30.) ORFK utasítással került sor.

Összegzés

A vizsgált három évtized történéseit összegezve megállapíthatjuk, hogy a körzeti megbízotti szolgálati formát egyfajta stabilitás és állandóság jellemezte. Változatlanságról nem beszélhetünk ugyan, hiszen két új szabályzat is napvilágot látott, ezek azonban az addigi gyakorlatot tekintve nem tartalmaztak drasztikus változást hozó szabályokat, inkább enyhe irányváltatásokat, finomításokat eredményeztek a szolgálatteljesítésben, arról nem is beszélve, hogy jócskán több mint tíz évig hatályban voltak. Az akkor kiadott kmb szabályzatok tartalmát tekintve kijelenthető, hogy ez az időtálló szolgálati forma 1978-ra szinte teljesen elnyerte a mai formáját. Az átalakult társadalmi berendezkedés természetesen hozott magával mind meghatározó, szellemiségbeli, mind pedig részletszabályokat érintő változásokat, a szolgálati forma gerince azonban a kezdetektől megmaradt, sőt bizonyos részletszabályai is kiállták az idő próbáját, és helyenként apró módosításokkal ugyan, de a mai napig alkalmazásban vannak. A rendszerváltozást követő években a körzeti megbízotti szolgálat – ahogy a rendőrség is – politikailag függetlenné kellett, hogy váljon, emellett az átalakult társadalmi viszonyokhoz és elvárásokhoz átsztrukturált feladatrendszer dukált, sőt a körzeti megbízott kinevezéséhez szükséges feltételek (kiváltképp azok objektív oldala) jócskán megváltoztak. Mindent összevetve kijelenthetjük, hogy a vizsgált időszak nyugalma és állandósága kiváló lehetőséget nyújtott az akkorra már állandósult és stabilizált szolgálati forma fejlesztésére és működésének finomítására, így a rendszerváltozást megelőző három évtized sem telt eredménytelenül.

Felhasznált irodalom

- Az országos értekezlet tanácskozásairól (1960). *Rendőrségi Szemle*, 8(3), 163–171.
- Horváth J. (1960). A nyomozás megszervezéséről. *Rendőrségi Szemle*, 8(6), 437–445.
- Katona J. (1960). Új vonások a rendőri munkában. *Rendőrségi Szemle*, 8(12), 914–920.
- Lakatos J. (1960). A debreceni körzeti megbízottak munkája. *Rendőrségi Szemle*, 8(1), 73–79.
- Molnár F. & Gróf P. (1960). A bűnügyi és közrendvédelmi szervek együttműködéséről. *Rendőrségi Szemle*, 8(3), 230–236.
- Szilvási F. (1984). *A körzeti megbízotti szolgálat harminc éve*. BM Könyvkiadó.
- Vörös Balogh I. (1960). A közrendvédelmi szolgálat fejlődéséről. *Rendőrségi Szemle*, 8(4), 315–319.

Alkalmazott jogszabályok

1955. évi 22. törvényerejű rendelet a rendőrségről

12.200/1964 számú Körzetmegbízotti szabályzat, A Belügyminisztérium II. Főcsoportfőnökség kiadványa 1964.

A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének 0020. számú parancsa a körzeti megbízotti szolgálati jelvény rendszeresítéséről (10-21/20/1965)

A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterhelyettesének 6. számú parancsa az önkéntes rendőri szolgálati jelvény rendszeresítéséről (10-23/6/1966)

A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének 4/1976. számú parancsa a Belügyminisztérium munkájának önkéntes segítői szabályzatának kiadásáról

A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének 2/1978. számú parancsa a Körzeti Megbízotti Szabályzat kiadásáról (10-22/2/1978)

A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterhelyettesének 6/1978. számú utasítása a körzeti megbízotti szolgálat járműellátásáról (10-21/6/1978)

A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének 37/1985. számú parancsa a körzeti megbízotti szolgálat és az önkéntes rendőri szervezet fennállásának 30. évfordulója alkalmából (10-22/37/1985)

Az Országos Rendőrfőkapitány Közbiztonsági és Közlekedési Helyettesének 5/1986. számú körlevele (50-16/5/1986)

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Tihanyi M. & Papp D. (2022). A körzeti megbízotti szolgálat története 2. A kezdetektől a rendszerváltozásig. *Belügyi Szemle*, 70(4), 689–703. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.4.3>